

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування

Навчально-науковий інститут права та гуманітарних наук
Кафедра правоохоронної діяльності та спеціальних
юридичних дисциплін

08-01-20М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять та самостійної роботи
з освітньої компоненти «Мейджор: Основи кримінально-
правової кваліфікації» для здобувачів вищої освіти другого
(магістерського) рівня за освітньо-професійною програмою
«Право» спеціальності D8 Право
денної та заочної форми навчання

Рекомендовано
науково-методичною радою з якості
навчально-наукового інституту
права та гуманітарних наук
Протокол № 8 від 20.04.2026 р.

Рівне –2026

Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи з освітньої компоненти «Мейджор: Основи кримінально-правової кваліфікації» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня за освітньо-професійною програмою «Право» спеціальності D8 Право галузі знань D «Бізнес, адміністрування та право» денної та заочної форми навчання [Електронне видання] / Сахнюк В. В., Слободенюк І. В. Рівне : НУВГП, 2026. 33 с.

Укладачі: *Сахнюк Віта Володимирівна*, доктор філософії з права, доцентка кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін; *Слободенюк Інна Валентинівна*, кандидат юридичних наук, доцентка кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін.

Відповідальна за випуск: *Гришко Вікторія Іванівна*, к.пед.н., доцентка кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін.

Керівник групи забезпечення спеціальності D8 Право

Швець О. М.

© І. В. Слободенюк,
В. В. Сахнюк, 2026
© НУВГП, 2026

Зміст

Передмова	4
1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЇЇ СТРУКТУРА	4
1.1. Опис освітньої компоненти	4
1.2. Тематика практичних занять	7
1.3. Контрольні заходи та засоби діагностики	8
1.4. Критерії та шкала оцінювання	9
2. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	10
3. САМОСТІЙНА РОБОТА	28
4. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	29

Передмова

Шановні студенти!

Навчальна дисципліна «Мейджор: Основи кримінально-правової кваліфікації» - вибіркова складова освітньої програми Право, галузі знань D Бізнес, адміністрування та право, спеціальності D8 Право, спрямована на досягнення визначених результатів навчання, якій встановлено форму підсумкового контролю «залік» та визначено кількість 3 кредити ЄКТС. Метою викладання навчальної дисципліни «Основи кримінально-правової кваліфікації» є формування у здобувачів вищої освіти системного розуміння теоретичних і практичних засад кримінально-правової кваліфікації, вироблення здатності правильно встановлювати відповідність між фактичними ознаками вчиненого діяння та ознаками складу кримінального правопорушення, передбаченого кримінальним законом, а також формування навичок застосування норм Кримінального кодексу України під час здійснення кримінально-правової оцінки суспільно небезпечних діянь.

Дисципліна спрямована на формування у студентів розуміння ролі кримінально-правової кваліфікації як одного з ключових елементів правозастосовної діяльності. Особлива увага приділяється дослідженню правил кримінально-правової кваліфікації у випадках стадій вчинення кримінального правопорушення, співучасті, множинності кримінальних правопорушень, конкуренції кримінально-правових норм, а також значенню практики Верховного Суду для формування єдності правозастосування та забезпечення законності у кримінальному провадженні.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЇЇ СТРУКТУРА

1.1. Опис освітньої компоненти

Метою викладання навчальної дисципліни «Основи кримінально-правової кваліфікації» є формування у здобувачів вищої освіти системного розуміння теоретичних і практичних засад кримінально-правової кваліфікації, вироблення

здатності правильно встановлювати відповідність між фактичними ознаками вчиненого діяння та ознаками складу кримінального правопорушення, передбаченого кримінальним законом, а також формування навичок застосування норм Кримінального кодексу України під час здійснення кримінально-правової оцінки суспільно небезпечних діянь.

Дисципліна спрямована на формування у студентів розуміння ролі кримінально-правової кваліфікації як одного з ключових елементів правозастосовної діяльності у сфері кримінальної юстиції, розвиток здатності аналізувати фактичні обставини кримінальних правопорушень, правильно визначати елементи складу кримінального правопорушення та застосовувати відповідні норми Кримінального кодексу України. Особлива увага приділяється дослідженню правил кримінально-правової кваліфікації у випадках стадій вчинення кримінального правопорушення, співучасті, множинності кримінальних правопорушень, конкуренції кримінально-правових норм, а також значенню практики Верховного Суду для формування єдності правозастосування та забезпечення законності.

Основними завданнями навчальної дисципліни «Основи кримінально-правової кваліфікації» є:

- з'ясування поняття, змісту та значення кримінально-правової кваліфікації у системі кримінального права та правозастосовної діяльності;
- вивчення принципів та загальних правил кримінально-правової кваліфікації;
- дослідження підстав та особливостей зміни кримінально-правової кваліфікації на різних стадіях кримінального провадження;
- з'ясування ролі складу кримінального правопорушення як юридичної підстави кримінально-правової кваліфікації;
- дослідження особливостей кримінально-правової кваліфікації при стадіях вчинення кримінального правопорушення;

- вивчення правил кримінально-правової кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті;
  - аналіз особливостей кваліфікації кримінальних правопорушень при множинності (повторності, сукупності та рецидиві);
  - дослідження правил кримінально-правової кваліфікації у випадках конкуренції та колізії кримінально-правових норм;
  - аналіз значення судової практики Верховного Суду для формування єдиних підходів до кримінально-правової кваліфікації;
  - формування практичних навичок кримінально-правової кваліфікації суспільно небезпечних діянь на основі аналізу фактичних обставин справи та застосування норм кримінального законодавства;
- розвиток здатності здійснювати юридичний аналіз кримінально-правових ситуацій та обґрунтовувати правильність кримінально-правової кваліфікації у професійній юридичній діяльності.

Компетентності:

ІК. Здатність розв'язувати задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері права

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК7. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

СК1. Здатність застосовувати принципи верховенства права для розв'язання складних задач і проблем, у тому числі, у ситуаціях правової невизначеності.

СК5. Здатність використовувати сучасні правові доктрини та принципи у правотворчості та в процесі застосування інститутів публічного і приватного права, а також кримінальної юстиції.

СК10. Здатність ухвалювати рішення у ситуаціях, що вимагають системного, логічного та функціонального тлумачення норм права, а також розуміння особливостей практики їх застосування.

СК15. Здатність самостійно готувати проекти актів правозастосування, враховуючи вимоги щодо їх законності, обґрунтованості та вмотивованості.

Програмні результати навчання (ПРН)

ПРН3. Проводити збір, інтегрований аналіз та узагальнення матеріалів з різних джерел, включаючи наукову та професійну літературу, бази даних, цифрові, статистичні, тестові та інші, та перевіряти їх на достовірність, використовуючи сучасні методи дослідження.

ПРН6. Обґрунтовано формулювати свою правову позицію, вміти опонувати, оцінювати докази та наводити переконливі аргументи.

ПРН7. Дискутувати зі складних правових проблем, пропонувати і обґрунтовувати варіанти їх розв'язання.

ПРН11. Використовувати передові знання і методики у процесі правотворення та правозастосування інститутів публічного та приватного права і кримінальної юстиції.

ПРН13. Аналізувати та оцінювати практику застосування окремих правових інститутів.

ПРН14. Обґрунтовувати правову позицію на різних стадіях правозастосування.

ПРН15. Мати практичні навички розв'язання проблем, пов'язаних з реалізацією процесуальних функцій суб'єктів правозастосування.

ПРН17. Інтегрувати необхідні знання та розв'язувати складні задачі правозастосування у різних сферах професійної діяльності.

1.2. Тематика практичних занять

№	Назва теми	К-сть годин лекцій	К-сть годин практ
Модуль 1			
1.	<i>Практичне заняття 1. Поняття, види та значення кримінально-правової кваліфікації</i>	2	2

2.	<i>Практичне заняття 2.</i> Принципи і правила кримінально-правової кваліфікації. Зміна кваліфікації	2	2
3.	<i>Практичне заняття 3.</i> Юридичний склад кримінального правопорушення як правова підстава кваліфікації	2	2
4.	<i>Практичне заняття 4.</i> Кваліфікація кримінальних правопорушень при стадіях їх вчинення	2	2
5.	<i>Практичне заняття 5.</i> Кваліфікація кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті	2	2
6.	<i>Практичне заняття 6.</i> Кваліфікація кримінальних правопорушень при множинності	2	2
7.	<i>Практичне заняття 7.</i> Кваліфікація кримінальних правопорушень при конкуренції та колізії кримінально-правових норм	2	2
8.	<i>Практичне заняття 8.</i> Значення практики Верховного Суду для кримінально-правової кваліфікації та особливості кваліфікації за Проектом Кримінального кодексу України	2	-
	Всього	16	14

1.3. Контрольні заходи та засоби діагностики

Поточний контроль знань здобувачів освіти з освітньої компоненти проводиться у формах:

- усного опитування на практичних заняттях;

- письмова відповідь (студент виконує завдання або пише відповіді на питання письмово);
- оцінка виконання індивідуального науково-дослідного завдання.

1.4. Критерії та шкала оцінювання

Основними критеріями, що характеризують рівень компетентності здобувача вищої освіти при оцінюванні результатів поточного контролю з освітньої компоненти «Міжнародний захист прав людини» є:

- повнота і вчасність виконання всіх видів навчальної роботи, передбачених силябусом освітньої компоненти;
- глибина і характер знань навчального матеріалу за змістом освітньої компоненти, що міститься в основних та додаткових рекомендованих літературних джерелах;
- вміння аналізувати явища, що вивчаються, у їх взаємозв'язку і розвитку;
- характер відповідей на поставленні питання (чіткість, логічність, лаконічність, послідовність тощо);
- вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних занять;
- вміння аналізувати достовірність одержаних результатів.

Оцінювання результатів поточного контролю проводиться у розрахунку від 0 до 100 балів.

Основними методами оцінювання є:

- аналіз усних відповідей;
- виконання практичних завдань;
- аналіз судової пракики;
- дискусія, робота в малих групах.

Оцінювання виконання завдань здійснюється за такими критеріями (у % від кількості балів, виділених на завдання із заокругленими до цілого числа):

0% - завдання не виконано;

40% - завдання виконано частково, висновки не аргументовані і не конкретні, звіт підготовлено недбало;

60% - завдання виконано повністю, висновки містять окремі недоліки, судження здобувача освіти не достатньо

аргументовані, звіт підготовлено з незначним відхиленням від вимог;

80% - завдання виконано повністю і вчасно, проте містить окремі несуттєві недоліки несистемного характеру ;

100% - завдання виконано правильно, вчасно і без зауважень.

2. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

МОДУЛЬ 1

Практичне заняття 1. Поняття, види та значення кримінально-правової кваліфікації

План заняття:

1. Поняття кримінально-правової кваліфікації.
2. Наукові підходи до визначення кримінально-правової кваліфікації у вітчизняній кримінально-правовій доктрині.
3. Види кримінально-правової кваліфікації, їх характеристика та значення для правозастосовної діяльності.
4. Значення правильної кримінально-правової кваліфікації для забезпечення законності, справедливості та правової визначеності у кримінальному провадженні.

Питання для самоконтролю:

1. Що розуміється під кримінально-правовою кваліфікацією?
2. У чому полягає сутність кримінально-правової кваліфікації як правозастосовної діяльності?
3. Які основні наукові підходи до визначення кримінально-правової кваліфікації існують у вітчизняній доктрині?
4. Які види кримінально-правової кваліфікації виділяють у науці кримінального права?
5. У чому полягає значення правильної кримінально-правової кваліфікації для кримінального провадження?

6. Які наслідки може спричинити неправильна кримінально-правова кваліфікація?

7. Яка роль кримінально-правової кваліфікації у діяльності слідчого, прокурора та суду?

8. Як кримінально-правова кваліфікація пов'язана з принципом законності?

9. Яке значення має кримінально-правова кваліфікація для забезпечення прав і свобод людини?

10. Чи може одна й та сама фактична ситуація мати різну кримінально-правову кваліфікацію? Обґрунтуйте.

Завдання 1.

Обґрунтуйте тезу про те, що кримінально-правова кваліфікація є центральною частиною правозастосовної діяльності у сфері кримінальної юстиції. Для цього: проаналізуйте статистичні дані за попередній рік щодо кількості облікованих кримінальних правопорушень; кількості кримінальних проваджень, направлених до суду; кількості осіб, засуджених судами; визначте співвідношення між цими показниками; поясніть, як правильність або помилковість кримінально-правової кваліфікації може впливати на ці статистичні показники; зробіть висновок щодо ролі кримінально-правової кваліфікації у забезпеченні ефективності кримінальної юстиції.

Завдання 2.

Спростуйте або підтвердіть тезу про необхідність законодавчого закріплення правил кримінально-правової кваліфікації у Кримінальному кодексі України.

Література: основна: 1, 2, 8; додаткова: 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 22-39.

Практичне заняття 2. Принципи і правила кримінально-правової кваліфікації. Зміна кваліфікації

План заняття:

1. Принципи кримінально-правової кваліфікації як основні засади застосування норм кримінального права при оцінці вчиненого діяння.
2. Етапи кримінально-правової кваліфікації.
3. Загальні правила кримінально-правової кваліфікації та їх значення для правильної юридичної оцінки кримінального правопорушення.
4. Значення встановлення фактичних обставин справи для правильної кваліфікації діяння.
5. Зміна кримінально-правової кваліфікації на різних стадіях кримінального провадження, підстави та процесуальний порядок її здійснення.
6. Забезпечення прав особи під час зміни кримінально-правової кваліфікації. Значення судової практики для формування правил кримінально-правової кваліфікації.

Питання для самоконтролю:

1. *Що розуміється під принципами кримінально-правової кваліфікації?*
2. *Які основні принципи кримінально-правової кваліфікації виділяються у кримінально-правовій доктрині?*
3. *У чому полягає принцип законності при здійсненні кримінально-правової кваліфікації?*
4. *Як реалізується принцип обґрунтованості та повноти кваліфікації?*
5. *Яке значення має принцип точності кримінально-правової кваліфікації?*
6. *Які етапи кримінально-правової кваліфікації можна виокремити?*
7. *У чому полягає зміст кожного з етапів кримінально-правової кваліфікації?*
8. *Які загальні правила кримінально-правової кваліфікації існують?*
9. *Чому встановлення фактичних обставин справи є визначальним для правильної кваліфікації?*
10. *Які типові помилки виникають при неправильному встановленні фактичних обставин?*

11. Що розуміється під зміною кримінально-правової кваліфікації?

12. На яких стадіях кримінального провадження можлива зміна кваліфікації?

13. Які підстави для зміни кримінально-правової кваліфікації?

14. Які гарантії прав особи повинні бути забезпечені при зміні кримінально-правової кваліфікації?

15. Яке значення має практика Верховного Суду для формування правил кримінально-правової кваліфікації?

Завдання 1. Складіть таблицю «Принципи кваліфікації»

Назва принципу	Суть принципу
Законність	
Об'єктивність	
Офіційність	
Точність	
Повнота	
Принцип індивідуальності	
Вирішення суперечливих (спірних) питань на користь особи, діяння якої кваліфікується	
Недопустимість подвійного інкримінування	

Завдання 2. Намалюйте схематично етапи кримінально-правової кваліфікації.

Завдання 3. Проаналізуйте процесуальні гарантії прав особи при зміні кримінально-правової кваліфікації.

Завдання 4. Проаналізуйте норми, що стосуються правил та принципів кримінально-правової кваліфікації у Проекті

Кримінального кодексу України. Порівняйте їх із положеннями чинного Кримінального кодексу України.

Література: основна: 1, 2, 8; додаткова: 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 22-39.

Практичне заняття 3. Юридичний склад кримінального правопорушення як правова підстава кваліфікації

План заняття:

1. Поняття складу кримінального правопорушення як юридичної підстави кримінально-правової кваліфікації.
2. Значення елементів складу кримінального правопорушення для правильної кваліфікації діяння.
3. Характеристика об'єкта кримінального правопорушення та його роль у встановленні кримінально-правової кваліфікації.
4. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, її ознаки та значення для визначення юридичної оцінки діяння.
5. Суб'єкт кримінального правопорушення та особливості його встановлення при кваліфікації.
6. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, форми вини, мотив та мета як ознаки, що впливають на кримінально-правову кваліфікацію.
7. Значення правильної ідентифікації елементів складу кримінального правопорушення для забезпечення обґрунтованості кримінально-правової оцінки.

Питання для самоконтролю:

1. *Що розуміється під складом кримінального правопорушення?*
2. *Чому склад кримінального правопорушення є юридичною підставою кримінально-правової кваліфікації?*
3. *Які елементи складу кримінального правопорушення виділяються у теорії кримінального права?*

4. У чому полягає значення елементів складу кримінального правопорушення для правильної кваліфікації діяння?
5. Що розуміється під об'єктом кримінального правопорушення?
6. Які види об'єкта кримінального правопорушення існують?
7. Яке значення має правильне визначення об'єкта для кримінально-правової кваліфікації?
8. Що включає об'єктивна сторона кримінального правопорушення?
9. Які ознаки об'єктивної сторони є обов'язковими, а які – факультативними?
10. Яке значення має встановлення причинного зв'язку для кваліфікації діяння?
11. Хто може бути суб'єктом кримінального правопорушення?
12. Які ознаки характеризують загального та спеціального суб'єкта кримінального правопорушення?
13. Що розуміється під суб'єктивною стороною кримінального правопорушення?
14. Які форми вини передбачені кримінальним законодавством та як вони впливають на кваліфікацію?
15. Яке значення мають мотив і мета для кримінально-правової кваліфікації?
16. Чи завжди мотив і мета є обов'язковими ознаками складу кримінального правопорушення?
17. Які наслідки може мати неправильне встановлення хоча б одного з елементів складу кримінального правопорушення?
18. У чому полягає взаємозв'язок елементів складу кримінального правопорушення при кваліфікації?
19. Чи можливе існування кримінально-правової кваліфікації без встановлення повного складу кримінального правопорушення? Обґрунтуйте.
20. Яке значення має правильна ідентифікація елементів складу кримінального правопорушення для

забезпечення законності та обґрунтованості кримінально-правової кваліфікації?

Завдання 1. Чи є у наведених ситуаціях склад кримінального правопорушення?

1. Хлопці, повертаючись з вечірки у стані алкогольного сп'яніння, вирішили пожартувати і закинули свого друга до смітцевого баку. Вранці працівник комунальної служби, не перевіривши вміст контейнера, завантажив його до сміттєвоза та увімкнув механізм подрібнення, внаслідок чого особа загинула. Чи підлягає працівник кримінальній відповідальності?

2. Хлопець у свій день народження, коли йому виповнилося 14 років, викрав із ювелірного магазину золоту прикрасу значної вартості. Чи є він суб'єктом кримінального правопорушення?

3. Особа А вночі проникла до зачиненого гаража, який тривалий час не використовувався, з метою викрадення майна. Однак у приміщенні не виявилось жодних речей. Чи має місце посягання на об'єкт кримінально-правової охорони?

4. Особа А нанесла удар іншій особі, однак жодних тілесних ушкоджень або шкоди здоров'ю потерпілий не отримав. Чи наявна об'єктивна сторона кримінального правопорушення?

Особа А штовхнула особу Б, після чого остання втратила рівновагу, але не впала. Через декілька хвилин Б послизнувся на мокрій підлозі та отримав тілесні ушкодження.

5. Водій рухався автомобілем із дозволеною швидкістю та дотримувався правил дорожнього руху. Раптово на дорогу вибіг пішохід, і водій не мав технічної можливості уникнути наїзду.

6. Особа А, не будучи службовою особою, отримала грошову винагороду за сприяння у вирішенні певного питання у державному органі, хоча фактично не мала жодних повноважень.

Завдання 2. Заповіть таблицю

Форми і види вини	Інтелектуальний момент		Вольовий момент
	<i>діяння</i>	<i>наслідки</i>	
Прямий умисел			
Непрямий умисел			
Кримінально-протиправна самовпевненість			
Кримінально-протиправна недбалість			

Завдання 3. Проаналізуйте наведені ситуації та визначте вид умислу:

1. Особа А, маючи намір позбавити життя особу Б, підготувала ніж, дочекалася її біля під'їзду та завдала один прицільний удар у життєво важливий орган.

2. Під час бійки особа А завдала кілька ударів металевою трубою по голові потерпілого, не замислюючись про конкретний результат, але усвідомлюючи можливість заподіяння тяжких наслідків.

3. Особа А підпалила будинок, усвідомлюючи, що внаслідок цього може або знищити майно, або спричинити загибель людей, і була готова до будь-якого з цих наслідків.

4. Особа А заклала вибуховий пристрій під автомобіль особи Б з єдиною метою – знищити транспортний засіб.

5. Особа А протягом кількох тижнів планувала пограбування магазину: вивчала графік роботи, підготувала засоби маскування та знаряддя вчинення правопорушення.

6. Під час конфлікту в барі особа А, розлютившись, одразу схопила склянку та кинула її в обличчя потерпілому.

7. Особа А, заставши свого партнера у стані зради, перебуваючи у сильному душевному хвилюванні, негайно завдала йому ножового поранення.

8. Особа А заздалегідь підготувала ніж та під час конфлікту нанесла декілька ударів потерпілому, усвідомлюючи, що може як спричинити тяжкі тілесні ушкодження, так і смерть.

9. Під час бійки особа А наносила удари потерпілому, не думаючи про конкретний результат, але усвідомлюючи можливість заподіяння шкоди різного ступеня тяжкості.

10. Особа А з метою помсти підклала вибухівку під автомобіль сусіда, усвідомлюючи, що може як знищити майно, так і спричинити смерть, якщо потерпілий буде поруч, і планувала свої дії заздалегідь.

Література: основна: 2, 8; додаткова: 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 22-39.

Практичне заняття 4. Кваліфікація кримінальних правопорушень при стадіях їх вчинення

План заняття:

1. Поняття стадій вчинення кримінального правопорушення та їх значення для кримінально-правової кваліфікації.

2. Готування до кримінального правопорушення як початкова стадія його вчинення та особливості її кваліфікації.

3. Замах на кримінальне правопорушення, його види та правила кримінально-правової кваліфікації.

4. Закінчене кримінальне правопорушення та визначення моменту його закінчення. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень залежно від стадії їх вчинення.

5. Значення добровільної відмови від доведення кримінального правопорушення до кінця та її вплив на кримінально-правову кваліфікацію.

6. Проблемні питання кваліфікації незакінчених кримінальних правопорушень у правозастосовній практиці.

Питання для самоконтролю:

1. *Що розуміється під стадіями вчинення кримінального правопорушення?*

2. Які стадії вчинення кримінального правопорушення виділяються у кримінальному праві?
3. Яке значення мають стадії для кримінально-правової кваліфікації?
4. Що розуміється під готуванням до кримінального правопорушення?
5. Які ознаки готування до кримінального правопорушення?
6. У яких випадках готування є кримінально караним?
7. Що розуміється під замахом на кримінальне правопорушення?
8. Які види замаху виділяють у кримінальному праві?
9. Чим відрізняється закінчений замах від незакінченого?
10. Які правила кваліфікації замаху на кримінальне правопорушення?
11. Як визначається момент закінчення кримінального правопорушення?
12. Чим відрізняється закінчене кримінальне правопорушення від незакінченого?
13. Як стадія вчинення впливає на кримінально-правову кваліфікацію діяння?
14. Що розуміється під добровільною відмовою від доведення кримінального правопорушення до кінця?
15. Які умови визнання відмови добровільною?
16. Які правові наслідки добровільної відмови для кримінальної відповідальності?
17. Чим добровільна відмова відрізняється від незакінченого замаху?
18. Які проблемні питання виникають при кваліфікації незакінчених кримінальних правопорушень?
19. Які типові помилки допускаються у правозастосовній практиці при визначенні стадії?
20. Яке значення має правильне встановлення стадії для забезпечення законності та обґрунтованості кваліфікації?

Завдання 1. Визначте стадію вчинення кримінального правопорушення:

1. Особа А проникла до квартири з метою викрадення майна, відкрила сейф, але була затримана працівниками поліції до того, як встигла щось забрати.

2. Особа А заздалегідь придбала відмички, рукавички та склала план проникнення до ювелірного магазину з метою крадіжки, однак була затримана дорогою до місця вчинення правопорушення.

3. Особа А таємно викрала мобільний телефон із сумки потерпілої та покинула місце події, розпорядившись майном на власний розсуд.

4. Особа А намагалася незаконно перемістити через митний кордон України дорогоцінні камені, приховавши їх у подвійній стінці валізи. Під час проходження митного контролю ці предмети були виявлені та вилучені.

5. Особа А домовилася з іншою особою про незаконне переміщення через митний кордон заборонених предметів, придбала їх та сховала у транспортному засобі, однак була затримана до перетину кордону.

6. Особа А незаконно перемістила через митний кордон України товари, приховавши їх від митного контролю, і успішно ввезла їх на територію України.

7. Особа А з метою позбавлення життя судді Верховного Суду придбала вогнепальну зброю, спланувала маршрут руху потерпілого та очікувала його біля місця роботи, однак була затримана до початку нападу.

8. Особа А здійснила постріл у Президента України, однак через втручання охорони куля не влучила у потерпілого.

Література: основна: 2, 7, 8; додаткова: 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 22-39.

Практичне заняття 5. Кваліфікація кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті

План заняття:

1. Поняття співучасті у кримінальному правопорушенні та її значення для кримінально-правової кваліфікації.
2. Ознаки співучасті та їх роль у визначенні відповідальності осіб, які спільно вчиняють кримінальне правопорушення.
3. Види співучасників: виконавець, організатор, підбурювач та пособник.
4. Особливості кримінально-правової кваліфікації дій співучасників залежно від їх ролі у вчиненні кримінального правопорушення.
5. Форми співучасті та їх значення для кваліфікації. Кваліфікація дій співучасників у випадках ексцесу виконавця.
6. Проблемні питання кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті, у правозастосовній практиці.
7. Кваліфікація кримінального правопорушення зі спеціальним суб'єктом, вчиненого у співучасті.
8. Кваліфікація кримінального правопорушення за наявності добровільної відмови співучасника.

Питання для самоконтролю:

1. Що розуміється під співучастю у кримінальному правопорушенні?
2. Яке значення має співучасть для кримінально-правової кваліфікації?
3. Які ознаки співучасті виділяються у кримінальному праві?
4. У чому полягає об'єктивна та суб'єктивна сторона співучасті?
5. Які види співучасників передбачені кримінальним законодавством?
6. Хто визнається виконавцем кримінального правопорушення?
7. Яка роль організатора у вчиненні кримінального правопорушення?

8. *Хто є підбурювачем і в чому полягає його участь?*
9. *Хто визнається пособником та які форми пособництва існують?*
10. *Як кваліфікуються дії співучасників залежно від їх ролі?*
11. *Що розуміється під формами співучасті?*
12. *Які форми співучасті існують та яке їх значення для кваліфікації?*
13. *Що таке ексцес виконавця?*
14. *Як впливає ексцес виконавця на кримінально-правову кваліфікацію дій інших співучасників?*
15. *Які особливості кваліфікації кримінального правопорушення зі спеціальним суб'єктом, вчиненого у співучасті?*
16. *Чи можуть особи, які не є спеціальними суб'єктами, бути співучасниками такого правопорушення?*
17. *Що розуміється під добровільною відмовою співучасника?*
18. *Які умови звільнення від кримінальної відповідальності у разі добровільної відмови співучасника?*
19. *Які проблемні питання виникають у правозастосовній практиці при кваліфікації співучасті?*
20. *Яке значення має правильне встановлення ролі кожного співучасника для забезпечення законності кваліфікації?*

Завдання 1. Визначте види співучасників, форму співучасті та здійсніть кримінально-правову кваліфікацію:

1. Особа А запропонувала особі Б вчинити крадіжку з магазину, переконала її у безкарності та пообіцяла частину викраденого. Особа Б проникла до магазину та викрала товар. Особа В чекала поруч на автомобілі, щоб допомогти втекти з місця події.

2. Особа А розробила план розбійного нападу, розподілила ролі між учасниками, забезпечила їх зброєю. Особа Б безпосередньо напала на потерпілого та заволоділа майном, а особа В стояла «на варті» та попереджала про можливу появу сторонніх осіб.

3. Особа А передала особі Б інформацію про те, коли потерпілий буде відсутній вдома, після чого Б проникла до житла та викрала майно.

4. Особи А і Б заздалегідь домовилися спільно вчинити грабiж. Під час вчинення правопорушення А відкрито заволоділа майном потерпілого, а Б застосувала насильство, яке не було небезпечним для життя і здоров'я.

5. Особа А підбурила особу Б до вчинення умисного знищення майна. Однак під час реалізації плану Б вирішила діяти інакше і вчинила більш тяжке кримінальне правопорушення — підпал, який спричинив тяжкі наслідки.

6. Особа А, будучи службовою особою, разом із особою Б (яка не є службовою особою) отримали неправомірну вигоду за прийняття певного рішення.

7. Особа А домовилася з особою Б про вчинення крадіжки. Напередодні вчинення правопорушення А відмовилася від участі та повідомила власника майна про можливу крадіжку, однак Б все ж таки вчинила її.

8. Особи А, Б і В заздалегідь об'єдналися у стійку групу для систематичного вчинення крадіжок із квартир. Вони розподілили ролі: один проникав у житло, інший стежив за обстановкою, третій збував викрадене майно.

Література: основна: 2, 4, 8; додаткова: 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 22-39.

Практичне заняття 6. Кваліфікація кримінальних правопорушень при множинності

План заняття:

1. Поняття множинності кримінальних правопорушень та її значення для кримінально-правової кваліфікації.

2. Види множинності кримінальних правопорушень: повторність, сукупність та рецидив.

3. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень при повторності.

4. Кваліфікація при реальній та ідеальній сукупності кримінальних правопорушень.

5. Поняття рецидиву кримінальних правопорушень та його кримінально-правове значення.

6. Значення встановлення множинності для правильної кримінально-правової оцінки діяння та призначення покарання.

7. Проблемні питання кваліфікації при множинності кримінальних правопорушень.

Питання для самоконтролю:

1. Що розуміється під множинністю кримінальних правопорушень?

2. Яке значення має множинність для кримінально-правової кваліфікації?

3. Які види множинності кримінальних правопорушень виділяються у кримінальному праві?

4. Що таке повторність кримінальних правопорушень?

5. Які ознаки характеризують повторність?

6. У чому полягають особливості кваліфікації кримінальних правопорушень при повторності?

7. Що розуміється під сукупністю кримінальних правопорушень?

8. Чим відрізняється реальна сукупність від ідеальної?

9. Які правила кваліфікації при реальній сукупності кримінальних правопорушень?

10. Які правила кваліфікації при ідеальній сукупності кримінальних правопорушень?

11. Що розуміється під рецидивом кримінальних правопорушень?

12. Які види рецидиву передбачені кримінальним законодавством?

13. Яке кримінально-правове значення має рецидив?

14. Як встановлення множинності впливає на призначення покарання?

15. У чому полягають труднощі розмежування повторності та сукупності?

16. Які проблемні питання виникають при кваліфікації множинності у правозастосовній практиці?

17. Чи завжди кілька діянь утворюють множинність кримінальних правопорушень? Обґрунтуйте.

18. Як відмежувати множинність від триваючого або продовжуваного кримінального правопорушення?

19. Яке значення має правильне встановлення виду множинності для кваліфікації діяння?

20. Які наслідки може мати неправильна кваліфікація множинності кримінальних правопорушень?

Завдання 1. Опрацюйте постанову Пленум Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» № 7 від 04.06.2010 року ([Про практику застосування судами к... | від 04.06.2010 № 7](#)). У процесі роботи: визначте підходи до розмежування повторності, сукупності та рецидиву кримінальних правопорушень; проаналізуйте критерії, які використовуються судами для встановлення кожного виду множинності; визначте значення цієї постанови для забезпечення єдності судової практики.

Завдання 2. Визначте вид множинності кримінальних правопорушень:

1. Особа А двічі протягом місяця вчинила крадіжки з різних магазинів, кожного разу діючи самостійно та завершуючи злочин.

2. Особа А незаконно проникла до житла та одночасно викрала майно потерпілого.

3. Особа А спочатку вчинила крадіжку, а через деякий час — шахрайство, причому за перше правопорушення її ще не було засуджено.

4. Особа А, будучи раніше засудженою за розбій, після відбуття покарання знову вчинила розбій.

5. Особа А під час однієї дії підробила документ і використала його для отримання грошових коштів.

6. Особа А протягом трьох днів виносила майно з одного і того ж складу частинами, реалізуючи єдиний злочинний намір.

7. Особа А вчинила грабіж, а наступного дня — умисне тілесне ушкодження іншій особі.

8. Особа А була засуджена за крадіжку, але, не відбувши повністю покарання, вчинила нове кримінальне правопорушення — шахрайство.

9. Особа А, погрожуючи ножем, заволоділа майном потерпілого, одночасно заподіявши йому тілесні ушкодження.

10. Особа А кілька разів вчиняла однакові кримінальні правопорушення, передбачені однією і тією ж статтею КК України, за жодне з яких її не було засуджено.

Література: основна: 2, 4, 8; додаткова: 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 22-39.

Практичне заняття 7. Кваліфікація кримінальних правопорушень при конкуренції та колізії кримінально-правових норм

План заняття:

1. Поняття конкуренції кримінально-правових норм та її значення для кримінально-правової кваліфікації.

2. Види конкуренції кримінально-правових норм: конкуренція загальної та спеціальної норм, конкуренція частини і цілого, конкуренція кількох спеціальних норм.

3. Правила подолання конкуренції кримінально-правових норм при кваліфікації кримінальних правопорушень.

4. Поняття колізії кримінально-правових норм та особливості її вирішення.

5. Значення правильного розмежування конкуренції та колізії кримінально-правових норм для забезпечення законності та обґрунтованості кримінально-правової кваліфікації.

Питання для самоконтролю:

1. *Що розуміється під конкуренцією кримінально-правових норм?*
2. *Яке значення має конкуренція норм для кримінально-правової кваліфікації?*
3. *Які види конкуренції кримінально-правових норм виділяються у кримінальному праві?*
4. *У чому полягає конкуренція загальної та спеціальної норм?*
5. *Яке правило застосовується при конкуренції загальної та спеціальної норм?*
6. *Що розуміється під конкуренцією частини і цілого?*
7. *Яке значення має ця конкуренція для кваліфікації кримінального правопорушення?*
8. *Що таке конкуренція кількох спеціальних норм?*
9. *Які критерії застосовуються для вибору однієї норми при конкуренції кількох спеціальних норм?*
10. *Які загальні правила подолання конкуренції кримінально-правових норм?*
11. *Чим відрізняється конкуренція кримінально-правових норм від сукупності кримінальних правопорушень?*
12. *Що розуміється під колізією кримінально-правових норм?*
13. *У чому полягає відмінність між конкуренцією та колізією норм?*
14. *Які способи вирішення колізій кримінально-правових норм існують?*
15. *Яке значення має принцип законності при вирішенні колізій норм?*
16. *Які труднощі виникають у правозастосовній практиці при розмежуванні конкуренції та колізії?*
17. *Які типові помилки допускаються при кваліфікації у випадках конкуренції норм?*
18. *Чому правильне розмежування конкуренції та колізії є важливим для забезпечення прав особи?*

19. Як впливає неправильне застосування норм при конкуренції на результати кримінального провадження?

20. Яке значення має судова практика для формування підходів до вирішення конкуренції та колізії кримінально-правових норм?

Завдання 1. Заповніть таблицю

Вид конкуренції	Суть	Правило
Конкуренція загальної та спеціальної норми		
Конкуренція цілого і частини		
Конкуренція обтяжуючих та пом'якшуючих обставин		

Завдання 2. Заповніть таблицю «Конкуренція - сукупність кримінальних правопорушень»

Критерій	Конкуренція норм	Сукупність правопорушень
Кількість норм		
Кількість діянь		
Кваліфікація		
Приклад		

Література: основна: 1, 2, 8; додаткова: 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 22-39.

3. САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота сприяє кращому засвоєнню здобувачами освіти матеріалу з освітньої компоненти «Мейджор: Основи кримінально-правової кваліфікації» та формуванню у них навичок і вмінь самостійно здобувати знання, аналізувати

кримінально-правові ситуації та здійснювати обґрунтовану кваліфікацію діянь.

Самостійна робота передбачає узагальнення практики кримінально-правової кваліфікації за однією із статей Особливої частини Кримінального кодексу України (за вибором здобувача освіти) з метою формування навичок аналізу правозастосовної діяльності та вироблення правил кваліфікації. Для цього оберіть одну статтю Особливої частини Кримінального кодексу України та здійсніть комплексний аналіз практики її застосування.

У процесі виконання роботи необхідно: охарактеризувати зміст обраної кримінально-правової норми та визначити її місце у системі Особливої частини КК України; проаналізувати елементи складу відповідного кримінального правопорушення (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона); дослідити типові проблеми кримінально-правової кваліфікації за обраною статтею; здійснити аналіз слідчої та судової практики (не менше 5-7 судових рішень), звернувши увагу на підходи до кваліфікації; проаналізувати правові позиції Верховного Суду щодо застосування відповідної норми; виявити типові помилки у кваліфікації, які допускаються у правозастосовній практиці; сформулювати власні узагальнені правила кримінально-правової кваліфікації за обраною статтею; робити висновки щодо особливостей застосування кримінально-правової норми та її тлумачення у практиці.

Вимоги до оформлення: обсяг: 8-12 сторінок; структура: вступ, основна частина, висновки; обов'язкове використання судової практики; посилання на рішення судів та правові позиції Верховного Суду. Результати самостійної роботи презентуються у формі короткої доповіді або обговорюються під час практичного заняття.

4. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.

Ст. 141.

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) : від 9 лютого 1999 р. *Офіційний вісник України*. 1999. № 7. Ст. 255.

4. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 року № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-10#Text>

5. Про судову практику у справах про необхідну оборону: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001700-02#Text>

6. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність: постанова Пленуму Верхов. Суду України № 2 від 27 квіт. 2004 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04>

7. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: постанова Пленуму Верхов. Суду України № 13 від 23 груд. 2005 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05>.

8. Проєкт Кримінального кодексу України станом на 14.10.2023 рік. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/>

Допоміжна:

9. Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування : монографія / В.Я. Тацій,

В.І. Борисов, Л.М. Демидова, та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, Л.М. Демидової. Харків: Право, 2017. 440 с.

10. Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. за заг. ред. В.В. Топчія; наук. ред. В.І. Антипова. Вінниця: ТОВ «НіланЛТД». 2017. 896 с. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/17764?show=full>

11. Берзін П.С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник : у 3 т. Київ : Дакор, 2018. Т. 1 : Загальні засади. 562 с.

12. Вереша Р. В. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навчальний посібник. Київ : Алерта, 2022. 612 с.

13. Гродецький Ю. В. Стадії вчинення злочину та добровільна відмова за законодавством пострадянських держав. *Вісник Асоціації кримінального права України* : електрон. наук. вид. 2018. Вип. 2. С. 15– 48.

14. Дудоров О. О. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). Київ: Ваїте, 2017. 872 с.

15. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваїте, 2014. 944 с.

16. Зінченко І. О. Кваліфікація злочинів при їх множинності та конкуренції кримінально-правових норм : навч. посіб. / І. О. Зінченко. – Харків : Право, 2017. 114 с.

17. Кваліфікація злочинів у діяльності Національної поліції України : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків : Константа, 2017. 448 с.

18. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : навчальний посібник. Вид. 2-ге. К. : Атіка. 2002. 640 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk603519.pdf>

19. Колос О.В. Повторність злочинів у кримінальному праві України. Ірпінь: УДФСУ, 2018. 304 с.

20. Копйова І. А. Особливості призначення покарання співучасникам кримінального правопорушення. *Питання*

боротьби зі злочинністю. 2020. № 40. С. 62–72.

21. Кравчук О., Михайленко Д. Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання.

https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/48236/1/Kravchuk_Mykhaile_nko_Vojennyi_stan.pdf

22. Кримінальне право України : Загальна частина : навчальний посібник для студентів, курсантів, аспірантів, докторантів, наук.-пед. працівників юрид. фак.закл. вищ. освіти. Видання 2-ге, змінене та доповнене. Львів, 2019. 666 с.

23. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за заг. ред. В.М. Бесчастного та О.М. Джужи. Київ : Дакор, 2018. 386 с.

24. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за заг. ред. О.М. Бандурки. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2011. 375 с.

25. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін, В.І. Борисов та ін. ; за ред. В.Я. Тація, В.І. Тютюгіна, В.І. Борисова. – 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 584 с.

26. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 1: Загальна частина. 1040 с.

27. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації. К. : Юрінком Інтер. 2006. 704 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Navrotskyi_Viacheslav/Osnovy_kryminalno-pravovoi_kvalifikatsii/

28. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України /А.М. бойко, Л.П. Брич, В.К. Гришук, О.О. Дудоров та ін. /За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 7-е вид. , переробл. та доповн.] К.: Юридична думка, 2010. 1288 с.

29. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України станом на 21 лютого 2020 року / за ред. М. В.

Лошицького. Київ : Видавничий дім “Професіонал”, 2020. 864 с.

30. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та доповн. Київ : ВД “Дакор”, 2019. 1384 с.

31. Ніколаєнко Т. Б., Омельчук В. А. Кваліфікація кримінальних правопорушень : актуальні проблеми : підручник. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2022. 504 с.

32. Орловський Р.С. Теоретичні та методологічні проблеми інституту співучасті у кримінальному праві України: монографія. Харків: Право, 2019. 624 с.

33. Основи кваліфікації кримінальних правопорушень : навч. посіб. / [М. І. Панов , С. О. Харитонов, О. О. Володіна та ін.]; за ред. М. І. Панова та С. О. Харитонова. Київ: Норма права, 2023. 460 с.

34. Сопілко І. М. Теоретичні основи кваліфікації кримінальних правопорушень: навч. посібник / І. М. Сопілко, С. Я. Ли-хова, О. П. Куліков. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2022. 188 с.

35. Сухонос, В.В. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / В.В. Сухонос, Р.М. Білоконь, В.В.Сухонос (мол.) / за заг. ред. доктора юрид. наук, проф. В.В. Сухоноса. Суми : ПФ "Видавництво "Університетська книга", 2020. 672 с.

36. Теорія кваліфікації злочинів. Навчальний посібник для підготовки іспитів. - Київ: Видавництво «Центр учбової літератури», 2021. 104с.

37. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В.О. Навроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 711 с.

38. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : лекції / О. В. Ус. Харків : Право, 2018. 368 с.

39. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Вид. 3-тє, допов. і перероб. Одеса : Фенікс, 2018. 394 с.